

УДК 338.439

М. П. Бутко,

д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту,
Чернігівський державний технологічний університет

А. Г. Ясько,

к. е. н., голова наглядової ради, ПАТ "Продовольча компанія" Ясен"

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ХАРЧОПРОДОВОЛЬЧИХ КОМПЛЕКСІВ У СКЛАДІ РЕГІОНАЛЬНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ

У статті розкриваються ефективність розвитку харчопродовольчих комплексів у складі регіональних господарських систем.

The article reveals the effectiveness of the food — end — goods complexes development when being the part of the regional economic complexes.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У статті продовжується дослідження впливу харчової промисловості України на розвиток регіональних господарських систем, які започатковані у попередньому номері журналу.

Проте, у запропонованій статті мова йде виключно про ефективність розвитку харчопродовольчих комплексів, оскільки, будучи обсяго-, бюджето- та ресурсотворюючими, вони суттєво впливають на формування як власного, так і регіонального інвестиційного, інноваційного, зовнішньоекономічного потенціалів.

Тим більше глибока економічна криза зумовила різке зниження рівня рентабельності виробництва, вимивання обігових коштів, що негативно позначається на обсягах операційної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як уже зазначалось, спеціалізація харчової промисловості регіону та економічна ефективність її територіального розвитку може також оцінюватися структурою і динамікою зовнішньоекономічної діяльності галузі. Обсяги експорту, імпорту продукції харчової промисловості й сальдо експортно-імпортних операцій галузі відображають дані табл. 1.

Як свідчить аналіз, обсяг експорту продукції харчової промисловості в Україні в 2008 р. становив майже 4,5 млрд дол. США, що в 6,8 р. більше порівняно з 2000 р.

Практично всі (за винятком Чернівецької області) регіони України впродовж 2000 — 2008 рр. демонстрували високу позитивну динаміку експорту.

Обсяги імпорту продукції харчової промисловості в Україні в 2008 р. склали 3,3 млрд дол. США, зрісши порівняно з 2000 р. у 7,8 рази. Найбільший обсяг продукції харчової промисловості

імпортували м. Київ (35,4% загального обсягу), Київська (8,5%), Одеська (13,1%), Донецька (4,8%) та Харківська (8%) області. Найнижчою при цьому є частка м. Севастополя, а також Луганської, Тернопільської, Чернівецької, Херсонської та Івано-Франківської областей. Регіональний діапазон відмінностей між максимальним і мінімальним значеннями обсягу імпортованої продукції харчової промисловості скорочується, але продовжує залишатися разючим, зокрема в 2008 р. він склав 253 рази, тоді як у 2000 р. перевищував 723 рази.

Сальдо експортно-імпортних операцій з реалізації продукції харчової промисловості в цілому по Україні було і лишається позитивним. Експорт продукції галузі в 2008 р. перевищує її імпорт на 609,3 млн дол. США.

Негативним зовнішньоторговельним сальдо характеризуються 10 областей України, найбільшими серед яких є Київська (-107,4 млн дол.), Львівська (-66,4), Сумська (-56,6), Одеська (-65,8), Дніпропетровська (-34,7) та Рівненська (-11,3).

Важливим аспектом розвитку харчової промисловості в регіональних господарських системах є фінансово-економічний стан її діяльності. Аналіз фінансових результатів свідчить, що позитивною тенденцією розвитку вітчизняної харчової промисловості є помітне нарощування підприємствами галузі обсягів виручки від реалізації продукції. За 2000 — 2008 р. в цілому по Україні вони зросли в 5,4 рази (табл. 2).

Однак і за цим показником спостерігається збільшення дистанції між регіонами-лідерами і регіонами-аутсайдерами. Найбільш високі темпи зростання доходів, як правило, характерні для регіонів із високою питомою вагою в загальнодержавних обсягах валового доходу харчової промисловості (м. Київ, Запорізька, Київська, Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Одеська області),

Таблиця 3. Кредиторська заборгованість підприємств харчової промисловості в регіонах України

Регіон	Кредиторська заборгованість за товари, послуги, роботи, млн грн.				У % до 2000 р.			Частка кредиторської заборгованості в оборотних активах		
	2000	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Україна	5 711,7	18 416,2	21 777,1	30 055,7	322,4	381,3	526,2	38,7	35,3	39,0
АР Крим	102,6	513,5	729,6	794,7	500,5	711,1	774,5	20,9	28,0	23,9
Вінницька	369,4	1 006,8	1 033,1	1 961,6	272,6	279,7	531,0	26,6	31,5	55,9
Волинська	167,5	452,7	569,7	521,0	270,3	340,1	311,0	42,1	44,3	37,1
Дніпропетровська	382,5	1 286,0	1 557,2	1 780,0	336,2	407,1	465,4	42,5	48,5	37,7
Донецька	414,7	1 226,5	1 563,2	2 052,3	295,8	376,9	494,9	38,9	38,5	40,0
Житомирська	104,6	421,5	403,0	583,7	402,9	385,3	558,0	47,1	41,1	46,6
Закарпатська	70,8	111,2	132,4	235,4	157,1	187,0	332,4	22,3	23,6	33,7
Запорізька	94,1	699,6	879,3	1 122,1	743,4	934,5	1 192,5	36,0	35,3	45,2
Івано-Франківська	73,6	124,8	240,3	460,0	169,6	326,5	625,0	34,3	36,6	27,2
Київська	196,8	2 776,1	2 288,7	3 435,7	1 410,6	1 163,0	1 745,8	47,2	33,7	38,7
Кіровоградська	214,8	380,4	384,7	636,6	177,1	179,1	296,4	44,9	40,3	54,8
Луганська	85,9	201,2	247,3	343,6	234,2	287,9	400,0	42,0	31,9	40,1
Львівська	181,0	534,4	568,0	799,2	295,2	313,8	441,5	41,4	39,3	37,2
Миколаївська	105,2	387,3	384,1	586,8	368,2	365,1	557,8	42,3	34,2	36,4
Одеська	307,5	1 085,6	1 553,3	2 088,1	353,0	505,1	679,1	38,9	40,1	49,6
Полтавська	215,8	810,3	871,8	1 449,3	375,5	404,0	671,6	41,2	39,0	43,0
Рівненська	74,6	158,7	284,3	430,7	212,7	381,1	577,4	35,1	35,8	52,0
Сумська	145,1	194,6	214,6	327,6	134,1	147,9	225,7	29,4	26,6	31,4
Тернопільська	185,1	341,1	401,1	822,6	184,3	216,7	444,4	50,0	39,6	67,8
Харківська	352,7	999,7	1 168,5	1 555,3	283,5	331,3	441,0	46,7	41,1	42,8
Херсонська	126,3	174,5	207,0	438,1	138,1	163,9	346,9	25,9	23,2	40,6
Хмельницька	214,7	347,2	423,7	379,9	161,7	197,4	176,9	41,8	32,5	23,7
Черкаська	252,2	930,9	1 245,2	1 428,2	369,1	496,7	566,3	41,8	40,6	35,4
Чернівецька	66,5	186,8	199,8	219,1	280,9	300,4	329,5	93,2	55,5	52,8
Чернігівська	87,2	267,2	268,1	321,0	306,4	307,4	368,1	37,3	37,7	34,4
м. Київ	1 106,0	2 676,9	3 789,2	5 093,8	242,0	342,6	460,6	36,0	28,8	33,3
м. Севастополь	14,5	121,0	169,8	189,5	834,6	1 170,9	1 307,1	53,0	42,6	43,2

Джерело: Розраховано авторами за даними Держкомстату.

гіональному розрізі обчислені за підсумками 2007 р., оскільки кризовий 2008 р. не є характерним для оцінки динаміки цих показників.

Показник рентабельності харчової продукції у 2000 р. становить 3,0%, у 2007 р. — зріс до 5,6%. Помітно вищим від середнього по Україні рівнем рентабельності продукції харчової промисловості відзначилися АР Крим (14,8%), Миколаївська (10,8%), Сумська (9,7%), Вінницька, Волинська (6,9%) області та м. Київ (8,5%). Від'ємним значення коефіцієнта було в Чернівецькій та Івано-Франківській областях, тоді як у 2000 р. — у дев'яти. Позитивна динаміка коефіцієнта рентабельності продукції (середньоукраїнського та більшості регіонів України) пояснюється випереджачими темпами зростання обсягів прибутку від операційної діяльності порівняно з ростом собівартості реалізованої продукції харчової промисловості й залежить від її номенклатури та асортименту.

Децю нижчою (порівняно з першим показником) є рентабельність продаж у харчовій промисловості: 2000 р. — 2,1; 2007 р. — 3,9; 2008 р. — 1,5. Найбільш високим рівнем цього коефіцієнта в Україні характеризувалися АР Крим, Миколаївська, Сумська, Вінницька, Закарпатська, Волинська, Дніпропетровська області та м. Київ. Від'ємне значення коефіцієнта мали Чернівецька та Івано-Франківська області.

Одним із найважливіших показників ефективності розвитку харчової промисловості є рентабельність активів, яка показує, наскільки ефективно були використані наявні фінансові ресурси. Рівень згаданого показника в Україні є низьким — 3,4% в 2007 р.; -0,9% — у 2000 р. При цьому рентабельність активів харчової промисло-

вості є найвищою у Вінницькій, Сумській, Миколаївській, Одеській, Волинській областях, АР Крим та м. Києві.

Проте, в Чернівецькій, Херсонській, Івано-Франківській областях спостерігалось від'ємне значення цього коефіцієнта.

У 2007 р. найвищою з групи показників рентабельності, які аналізуються, була рентабельність основних засобів — 9,7%, тоді як у Вінницькій області — 49,6%, Сумській — 18,1%, Одеській — 13,5%, Миколаївській — 13,1% області, АР Крим — 21,5% та у м. Києві — 18,6%.

На цьому фоні чотири регіони відзначилися від'ємним значенням коефіцієнта. Це Херсонська, Чернівецька, Івано-Франківська області та м. Севастополь. Не можна не відзначити, що кількість регіонів, які мали від'ємне значення коефіцієнта рентабельності основних засобів харчової промисловості, за останні шість років помітно скоротилась.

Рентабельність оборотного капіталу галузі ілюструє її здатність отримувати прибуток від здійснення основної діяльності, оскільки оборотні засоби — та частина активів, що безпосередньо і постійно використовуються в процесі виробництва. Найвищий рівень цього показника зафіксовано у Вінницькій, Сумській, Миколаївській, Одеській, Львівській та Волинській областях, АР Крим та у м. Києві. Разом з тим, у Чернівецькій, Херсонській, Івано-Франківській області, а також у м. Севастополь спостерігалось від'ємне значення показника.

Проведений аналіз економічної ефективності функціонування харчової промисловості України в регіональному розрізі дає підстави констатувати, що без урахування кризового 2008 року підвищен-

ня її рівня розвитку спостерігається практично в усіх регіонах України. За комплексним виміром найвищим станом економічної ефективності відзначається харчова промисловість Вінницької, Миколаївської, Одеської, Сумської, Волинської областей, АР Крим, а також міста Києва, незважаючи на те, що у загальнодержавних масштабах вони віртуально оцінювались за багатьма показниками.

Такий стан розвитку галузі свідчить про те, що практично всі регіони України мають стабільну перспективу для розвитку харчової промисловості.

Проте, це вимагає концентрації власних і залучених інвестиційних ресурсів для оновлення, суттєвого підвищення рівня інноваційної активності підприємств, зниження енергомісткості виробництва та поглиблення переробки сировини, а також розвитку інтеграційних формувань кластерного типу в залежності від природно-кліматичних умов регіонів та напрямів їх спеціалізації у розвитку сільського господарства.

ВИСНОВКИ

Такий стан розвитку галузі свідчить про те, що практично всі регіони України мають стабільну перспективу для розвитку харчової промисловості.

Проте, це вимагає концентрації власних і залучених інвестиційних ресурсів для оновлення основного капіталу, суттєвого підвищення рівня інноваційної активності підприємств, зниження енергомісткості виробництва та поглиблення переробки сировини, а також розвитку інтеграційних формувань кластерного типу в залежності від природно-кліматичних умов регіонів та напрямів їх спеціалізації у розвитку сільського господарства.

Література:

1. Борщевський П.П. Підвищення ефективності розвитку і розміщення харчової промисловості / Борщевський П.П., Чернюк А.Г., Смаглий О.Б. — К.: Наукова думка, 1994 — 160 с.
2. Бутко М.П. Фактори, закономірності та критерії регіонального розвитку харчової промисловості в ринкових умовах господарювання / М.П. Бутко, А.Г. Ясько / Економіка промисло-

Таблиця 4. Фінансові індикатори розвитку харчової промисловості в регіонах України

Регіони	Рентабельність продукції			Рентабельність продаж			Рентабельність основних фондів			Рентабельність оборотних активів		
	2000	2007	2008	2000	2007	2008	2000	2007	2008	2000	2007	2008
Україна	3,0	5,6	2,0	2,1	3,9	1,5	-1,6	9,7	-18,0	-1,9	5,3	-9,2
АР Крим	3,3	14,8	4,5	2,2	11,6	3,5	0,9	21,5	0,7	1,0	8,7	0,2
Вінницька	-0,4	6,9	2,0	-0,3	5,0	1,4	-5,6	49,6	-14,7	-7,6	14,9	-6,8
Волинська	1,3	6,9	-2,1	0,9	4,5	-1,7	-3,2	12,1	-13,6	-3,5	6,9	-8,8
Дніпропетровська	7,8	6,0	-0,1	5,2	4,5	-0,1	2,4	10,2	-26,8	2,0	5,2	-12,7
Донецька	-4,2	2,1	2,3	-2,8	1,6	1,8	-4,8	0,2	-26,1	-4,5	0,2	-21,3
Житомирська	1,6	3,2	2,7	1,1	2,2	1,8	-3,0	0,2	-4,8	-4,8	0,2	-3,4
Закарпатська	-0,6	5,9	-1,0	-0,4	4,6	-0,7	-3,2	1,7	-24,6	-3,7	1,6	-14,8
Запорізька	6,8	4,3	3,1	4,8	2,8	2,3	-0,1	6,0	-16,3	-0,2	3,7	-17,0
Івано-Франківська	3,4	-0,02	0,6	2,2	-0,01	0,4	-0,1	-4,9	-6,3	-0,2	-3,6	-1,2
Київська	-2,8	4,8	-	-2,2	3,5	-	-4,4	6,4	-13,7	-10,0	3,1	-7,6
Кіровоградська	-0,3	5,8	1,3	-0,1	4,2	1,0	-6,4	3,2	-24,6	-4,7	2,4	-19,2
Луганська	6,9	4,9	-0,3	4,2	3,6	0,2	5,3	4,6	-16,0	7,8	5,3	-13,2
Львівська	8,7	5,0	2,7	5,7	3,3	1,9	4,1	8,9	-8,9	6,1	7,0	-6,8
Миколаївська	5,1	10,8	9,5	3,4	7,8	6,3	0,7	13,1	-1,2	1,1	12,2	-0,8
Одеська	6,6	2,1	-3,1	4,8	1,7	-1,4	3,6	13,5	-36,7	3,7	7,1	-17,8
Полтавська	2,7	5,0	1,0	2,4	4,0	0,7	0,8	5,1	-22,0	1,3	3,1	-10,7
Рівненська	-1,0	5,6	2,7	-0,6	3,9	1,9	-5,0	6,5	-7,9	-8,6	4,4	-5,1
Сумська	2,8	9,7	7,6	1,8	6,3	4,9	-2,5	18,1	16,5	-3,6	14,7	9,0
Тернопільська	-0,6	4,2	-1,0	-0,6	3,3	-8,3	-7,7	3,6	-51,4	-8,1	2,1	-26,9
Харківська	5,7	4,3	0,7	4,3	2,8	0,5	-0,3	5,0	-14,5	-0,4	3,7	-6,5
Херсонська	-4,6	1,3	1,9	-3,6	1,1	1,5	-13,8	-13,1	-28,6	-20,1	-8,4	-21,7
Хмельницька	0,5	5,9	5,9	0,4	4,1	2,8	-5,7	6,3	-9,4	-7,0	3,2	-4,5
Черкаська	-3,1	3,5	0,3	-2,1	2,6	1,6	-12,7	2,9	-15,9	-22,0	1,2	-4,5
Чернівецька	1,4	-5,7	-3,5	1,0	-4,1	-2,6	-1,0	-12,6	-15,2	-1,7	-12,4	-14,1
Чернігівська	3,8	3,6	1,0	2,9	2,8	0,8	-1,4	2,2	-12,8	-1,6	1,0	-6,0
м. Київ	11,4	8,5	4,7	6,7	5,1	3,2	13,0	18,6	-19,5	7,9	7,8	-6,7
м. Севастополь	5,7	0,9	2,9	4,2	0,8	2,7	5,6	-4,4	-4,2	4,4	-1,9	-1,2

Джерело: розраховано авторами за даними Мінагрополітики.

вості України [зб. наук. праць]. — К.: РВПС України НАН України, 2006. — С. 52—58.

3. Бутко М.П. Тенденції, особливості та ефективність розвитку харчової промисловості України, як базової галузі агропромислового комплексу / М.П. Бутко, А.Г. Ясько / Агросвіт. — 2007. — № 18. — С. 6—9.

4. Дейнеко А.В. Ефективність розвитку харчової промисловості в регіоні / А.В. Дейнеко, А.В. Цимбалюк. — Ірпінь: УФЕІ, 1998. — 284 с.

5. Дейнеко А.В. Розвиток харчової промисловості України в умовах ринкових перетворень: проблеми теорії та практики / А.В. Дейнеко. — К.: Знання, 1999 — 331 с.

6. Дейнеко А.В. Стратегія розвитку харчової промисловості України та її регіонів на період до 2015 р. — К.: НАНУ, 2004. — 212 с.

7. Дорогунцов С.І., Данилишин Б.М., Лисецький А.С. та ін. Перспективи економічного розвитку України: проблеми, пошук, впровадження. — К.: РВПС України НАН України, 1999. — 179 с.

8. Сичевський М.П. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості України: монографія. — К.: Науковий світ, 2004. — 374 с.

9. Статистичний щорічник України за 2008 рік / За ред. О.Г. Осауленко. — К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2009.

10. Чернюк А.Г. Територіальна організація регіональних продовольчих комплексів України / Чернюк А.Г., Зеленський С.М., Зеленська О.О. — К.: РВПС України НАН України, 1999 — 87 с.

11. Ясько А.Г. Формування концепції вибору та управління стратегією диверсифікації підприємств харчової та переробної промисловості / Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 7. — С. 134—142.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2010 р.